

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ
ОСВІТНИХ ТРАЄКТОРІЙ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІTO THE PROBLEM OF INDIVIDUAL EDUCATIONAL
TRAJECTORIES OF STUDENTS IN HIGHER SCHOOL

У статті ставиться проблема індивідуальних освітніх траєкторій студентів у вищій школі. Відзначається, що дуже актуальними стають компетенції переробки значного обсягу інформації, застосування інноваційних технологій і методів у їх діяльності. Тобто відзначається, що на сучасному етапі розвитку суспільства істотним стає вміння адаптуватися в умовах мінливості середовища. Це все відповідає потребам студентів в умовах сучасного глобалізованого інформаційного суспільства. Зазначається, що система вищої освіти виступає значущим чинником суспільного прогресу, який визначає долю соціуму на значну перспективу. Вища освіта зумовлює якість інтелектуального потенціалу, здатного сформулювати нові ідеї для формування більш досконалих систем управління і організації. Сучасне суспільство підійшло до такого стану, коли доля людської цивілізації визначається інтелектуально-освітньою можливістю як окремої людини зокрема, так і суспільства в цілому.

Необхідність осмислення поняття «індивідуальна освітня траєкторія» зумовлена низкою соціальних чинників, що стимулюють реформування вищої школи. Однією з підстав реформ є принцип індивідуалізації, який закріплений в Законі України «Про освіту». Основна увага зосереджується на пошуку можливих умов реалізації індивідуальних освітніх траєкторій студентів у практиці університетів, який стає важливим напрямком їх діяльності. Вибір, вибудовування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії дозволяють студенту розвивати саме ті якості особистості, які затребувані сучасним суспільством. Зазначається, що індивідуальна освітня програма студента являє собою перший і найбільш загальний рівень проєктування освіти. Висвітлюється, що конкретизація індивідуальної освітньої програми проявляється в розробленому індивідуальному освітньому маршруті й індивідуальній освітній траєкторії студента.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, індивідуальні траєкторії освіти, професійне середовище, розвиток індивідуальності.

The article deals with the problem of individual educational trajectories of students in higher education. It is noted that competences of processing a considerable amount of information, application of innovative technologies and methods in their activity become very relevant. That is, it is noted that at the present stage of development of society, the ability to adapt in the changing environment becomes essential. This all meets the needs of students in today's globalized information society. It is noted that the higher education system is a significant factor of social progress, which determines the fate of the society for a significant perspective. Higher education determines the quality of intellectual capacity that is able to formulate new ideas for the formation of more sophisticated systems of management and organization. Modern society has come to a state where the fate of human civilization is determined by the intellectual and educational ability of both the individual in particular and society as a whole. The need to understand the concept of "individual educational trajectory" due to a number of social factors that stimulate reform of higher education. One of the reasons for the reforms is the principle of individualization, which is enshrined in the law of Ukraine "On Education". The main focus is on the search for possible conditions for the implementation of individual educational trajectories of students in the practice of universities, which is becoming an important area of their activity. The choice, construction and realization of an individual educational trajectory allow the student to develop the very qualities of personality that are required by modern society. It is noted that the individual educational program of the student represents the first and most general level of designing education. It is shown that the concretization of the individual educational program is manifested in the developed individual educational route and the individual educational trajectory of the student.

Key words: individualization of learning, individual trajectories of education, professional environment, development of individuality.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-2-1>

Коростіянець Т.П.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри математики і методики
її навчання

Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді. Наше суспільство характеризується як суспільство епохи глобалізації та інформатизації. Фахівцю сучасності необхідно вміти правильно знаходити орієнтири в інформаційному просторі. Активне впровадження інновацій в систему вищої освіти в сучасному суспільстві інтенсифікує багато процесів у цій сфері, сприяючи підвищенню ефективності і якості навчального процесу. До інновацій слід віднести такий процес, як вдосконалення

механізмів управління системою освіти, а також процес вдосконалення методології та стратегії відбору змісту, методів і організаційних форм навчання. Стають дуже актуальними компетенції переробки значного обсягу інформації, застосування інноваційних технологій і методів у діяльності, іншими словами, сьогодні день важливим стає вміння адаптуватися в умовах мінливого середовища. Це все цілком відповідає потребам студентів у самовизначенні і самовираженні в умо-

вах сучасного глобалізованого інформаційного суспільства. Внаслідок цього з'являється гостра необхідність в пошуку нових засобів і методів навчання, нових технологій і підходів до навчання. Одним з таких підходів є побудова індивідуальних освітніх траєкторій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням використання індивідуальних форм навчання у вищій школі займалось широке коло як закордонних, так і вітчизняних вчених. Їх роботи стосуються як загальних положень, так і окремих аспектів, зокрема індивідуалізації навчання (А.О. Богопольський, М.В. Володько, М.М. Солдатенко, В. Гашимова, Н.С. Завієна, Л.Є. Смально, Т.А. Некрасова та інші), індивідуальної та індивідуально-творчої роботи (Л.В. Кондрашова, В.К. Буряк, В.Г. Моторіна), реалізації індивідуального підходу (С.М. Овчаров, М.М. Сосяк, І.А. Шайдур, А.О. Кірсанов), формування індивідуального стилю діяльності в процесі навчання (В.С. Мерлін, Є.О. Клімов, А.В. Хуторський).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць, питання індивідуальної освітньої траєкторії залишається відкритим.

Мета статті – визначення суті поняття «індивідуальна освітня траєкторія» та виявлення шляхів реалізації індивідуальних освітніх траєкторій в умовах реального навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Індивідуалізація процесу навчання має на увазі активну участь студента у формуванні професійних компетенцій, виборі навчальних дисциплін, методів контролю успішності. Одна з найважливіших сторін сучасної парадигми освіти – це взаємозв'язок і взаємодоповнення навчально-теоретичного матеріалу і наочності практики. Для ефективної реалізації освітніх програм ВНЗ повинен мати стабільні бази практики в такій кількості, щоб дозволити студенту вибір. Деякі дослідники розділяють поняття індивідуального підходу та індивідуалізації навчання, посилаючись на те, що індивідуальний підхід здійснюється з метою підтримки ефективності самого навчання, а мета індивідуалізації полягає в тому, щоб допомогти студенту керувати своєю освітньою траєкторією, тобто стати її співавтором. Роблячи акцент на індивідуалізації освіти у вищій школі, варто відзначити, що основою є саме навчання як процес засвоєння професійно значущих знань, навичок і умінь, оскільки найбільш спільним завданням вищої освіти є підготовка фахівців-професіоналів для різних галузей народного господарства. Тобто індивідуальна освітня траєкторія розуміється як процес формування і реалізації певного алгоритму, заснованого на прагненні до досягнення цілей професійного становлення, планування кар'єри, культурного, соціального та освітнього рівня.

Індивідуалізація навчання орієнтована не на спробу підігнати кожного студента під загальний шаблон, а на індивідуальний супровід кожного протягом усього періоду навчання. Саме тому розвиток розумових якостей тих, хто навчається, передбачає наявність відповідних педагогічних засобів. Індивідуалізація навчальної діяльності вимагає значних матеріальних витрат, оскільки призводить до збільшення (не завжди виправданого) навчальної зайнятості студента (як аудиторної, так і позааудиторної), а також до посилення навантаження на викладача, якому доводиться створювати велику кількість дидактичних і контрольних-вимірних матеріалів для діагностування рівня розвитку особистості того, хто навчається.

Індивідуальний підхід в навчанні включає положення особистісного і диференційованого підходів, проте не зводиться до них. Весь процес діяльності повинен будуватися диференційовано, цілеспрямовано, а також залежно від рівня знань, умінь, навичок того, хто навчається. Індивідуалізація – це діяльність педагога і студента з підтримки і розвитку одиничного, своєрідного, що закладене в конкретному індивіді і що було придбане в індивідуальному емпіричному досвіді. Варто відзначити, що О.С. Газман вважає, що індивідуалізація передбачає індивідуально орієнтовану допомогу учням в реалізації базових потреб, а також створення умов для максимальної реалізації спадкових, фізичних, інтелектуальних, емоційних здібностей і можливостей, характерних саме для даного індивіда, підтримку того, хто навчається в автономному, духовному саморозвитку, в розвитку здатності до самовизначення. Варто зазначити, що необхідність індивідуалізації виховання зумовлена тим, що в учнів є різні детермінанти, що впливають на освітній процес. Мета індивідуалізації полягає в одночасному збереженні і подальшому розвитку індивідуальності учня. Часто в реальній практиці індивідуалізація є умовною, а причини цієї умовності є різноманітними.

Поняття «індивідуальна освітня траєкторія» – це досить непросте загальне поняття, яке прийшло в педагогічну науку з фізики. Активне використання в рамках педагогіки терміна фізики має характерне і специфічне значення. Як зазначив Е. Кассирер, ідея руху і його сліду виступає інтелектуальним задумом поняття індивідуальної освітньої траєкторії.

Система української вищої освіти останнім часом актуалізує проблему індивідуалізації освітнього процесу. Один з найбільш популярних способів здійснення індивідуалізації освітнього процесу – це уявлення можливості кожному окремому студенту будувати індивідуальну освітню траєкторію.

Ці процеси продиктовані реаліями сучасності, а необхідність індивідуалізації освітнього процесу

зафіксована Законом «Про освіту», а також позначена в освітніх стандартах.

З огляду на це студент стає суб'єктом освітнього процесу, який вибудовує на основі вибору свою індивідуальну освітню траєкторію. Це сприяє формуванню внутрішньої свободи того, хто навчається, адекватній оцінці своєї діяльності на основі результатів рефлексії, актуалізації і реалізації цілей, що виходять за межі запропонованих стандартів. Дослідження свідчать про прояв нових реалій у вищій школі. Однак не всі з них і не завжди можна охарактеризувати позитивно. Наприклад, проблема вибору, вибудовування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дозволяє студенту розвинути затребувані сучасним суспільством якості особистості, такі як самостійність, мобільність, гнучкість, креативність. Однак в ВНЗ не створюються всі умови для формування таких якостей.

Розробка індивідуальних траєкторій навчання вимагає нових підходів до структурування змістовної складової частини і діагностики підсумків процесу навчання. У зв'язку з цим особливо актуалізується значення засобів навчання. Серед них в умовах інформатизації освіти особливою важливістю наділяються кошти інформаційних і комунікаційних технологій. Побудова індивідуальних траєкторій навчання також актуальна в контексті переходу до системи безперервної освіти. Цей перехід спричинить трансформації в традиційній методичній системі навчання.

Варто зауважити, що нині жорсткі системні уявлення про те, як побудувати індивідуальну траєкторію навчання і як керувати навчальним процесом в таких умовах, не сформовані у теорії навчання. У педагогічній науці сьогодні є певний заділ, який використовується для усвідомлення проблеми. Цікавою, на наш погляд, є позиція Е.В. Шепель, яка пропонує типологізувати вивчення індивідуальних траєкторій навчання так [3]:

по-перше, дослідження можливих типів індивідуальних освітніх траєкторій, що спираються на мотиваційну сферу і самостійні освітні потреби;

по-друге, дослідження обставин організації підготовки студентів до навчання за індивідуальними освітніми маршрутами в комплексі з питаннями педагогічного моделювання, пізнавальної самостійності, контекстного навчання;

по-третє, аналіз індивідуальних освітніх траєкторій у вигляді складових елементів багаторівневої системи вищої педагогічної освіти.

Заслуговує на увагу також позиція Ф.Г. Мухаметзянної, Р.В. Забірова і В.Р. Вафіної, які вважають, що індивідуальна освітня програма – це цілеспрямовано спроектований варіант індивідуально диференційованої освітньої програми, яка забезпечує студенту позицію суб'єкта навчально-професійної діяльності. Крім цього, ними зазначається, що викладач вузу здійснює психолого-педагогічну

підтримку студента в його самовизначенні і само-реалізації. Як особливості індивідуальних освітніх траєкторій студента вищої школи виділяють такі чинники: індивідуальна програма формується спеціально для конкретного студента і є умовою успішного освоєння освітньої програми; студент є суб'єктом, для якого декларується його активність за допомогою розробки і реалізації освіти; для студента забезпечується педагогічна підтримка в освіті, оскільки вона модифікує особистісно орієнтований освітній процес в індивідуальну освітню траєкторію. Психолого-педагогічна підтримка полягає також у наданні студенту можливості змін індивідуальних освітніх траєкторій. Відзначається також, що зміни визначені особистісними детермінантами і реалізуються за допомогою різноманітних способів, які передбачають зміну індивідуальних освітніх траєкторій шляхом вибору іншої освітньої програми, зміну навчальних планів і гармонізацію освітніх програм та додаткових освітніх програм, особистісних орієнтирів змісту освіти, особистісних орієнтирів технологічних інструментів освітніх програм, організаційно-педагогічних умов реалізації освітньої програми [1].

На нашу думку, індивідуальна освітня траєкторія може бути спрямована не тільки на вибір освітньої програми студента, але і на вибір його власної траєкторії вивчення окремих навчальних дисциплін.

Індивідуальна траєкторія навчання – це особистісно значущий вектор вивчення освітньої програми. Зміст і структура цього вектора визначаються з урахуванням освітніх потреб, а також пізнавальної самостійності студентів. Індивідуальна траєкторія професійного розвитку студента повинна розумітися як шлях саморозвитку та самовдосконалення особистості, в тому числі і в майбутній професійній діяльності. Це реалізується за допомогою моделювання професійного середовища, надання допомоги в особистісному професійному зростанні.

У сучасних соціально-економічних умовах принцип індивідуалізації наповнюється новими організаційно-методологічними рішеннями. Р.М. Петрунева зазначає: «Прийнято вважати, що одним із шляхів індивідуалізації вищої освіти може стати проектування індивідуального освітнього маршруту. Розробка індивідуального освітнього маршруту для кожного учня передбачає його власні шляхи досягнення загальних і індивідуальних цілей освіти – такий перспективний вектор створення освітніх програм нового покоління. Однак такий маршрут немислимий поза соціальним контекстом» [2].

В індивідуальному підході в освіті закладений певний парадокс: з одного боку, індивідуальний підхід повинен реалізувати індивідуальні потреби особистості в кількості і якості освіти, а

з іншого – це крайні форми індивідуалізації, які можна вважати вираженням соціального замовлення суспільства на фахівців вузького профілю, підготованих для вирішення певної технологічної або виробничої проблеми. Тобто індивідуалізація освіти певною мірою дозволяє зменшити розрив між потребами практики і можливостями системи вищої освіти шляхом запровадження вузької спеціалізації [2]. У сучасному суспільстві професійні проблеми набувають більш комплексного і міждисциплінарного характеру, тому потрібні фахівці якомога ширшого профілю, здатні орієнтуватися в суміжних галузях знань. Варто також відзначити, що особливо безглуздо бачиться індивідуалізація освіти в умовах інформаційного суспільства. Знання стали настільки доступними, джерела навчальної інформації стали дуже різноманітними, а технології навчання стали досить ефективними, що в змістовному сенсі освіта кожного студента є індивідуально орієнтованим процесом освоєння знань, так би мовити, за визначенням. При цьому обсяг одержуваних знань у кожного студента буде індивідуально різним за кількістю і якістю навіть в умовах поточної лекційної організації навчального процесу.

Висновки. Таким чином, система вищої освіти виступає важливим чинником суспільного прогресу, який визначає долю країни у значній перспективі. Вища освіта зумовлює якість інтелектуального потенціалу, здатного згенерувати свіжі ідеї для формування більш досконалих систем управління і організації. Сучасне суспільство підійшло до такого стану, коли доля людської циві-

лізації визначається інтелектуально-освітньою можливістю як людини, так і суспільства. Одним з ключових завдань вищої освіти є збереження, розвиток, поширення соціального досвіду і знань в різноманітних формах за допомогою наукового дослідження і інтелектуальної творчості. В умовах глобалізації якість адаптації людини до мінливої соціокультурної реальності не завжди враховується в освітній системі. Реалізація індивідуальних траєкторій навчання можлива у разі виконання умов, пов'язаних з компетентнісним підходом як однією з моделей професійної підготовки, а також одним із засобів орієнтування освіти на значущі практико-орієнтовані результати.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мухаметзянова Ф.Г., Забиров Р.В., Вафина В.Р. Индивидуальная образовательная траектория и индивидуальный образовательный маршрут студента как фактор успешной подготовки будущего бакалавра в вузе. *Модернизация образования: проблемы и перспективы* : материалы XXII Рязанских педагогических чтений, посв. 100-летию РГУ имени С.А. Есенина. 2015. С. 81–85.
2. Петрунева Р.М. Индивидуально-ориентированная организация учебного процесса: иллюзии и реальность. *Высшее образование в России*. 2011. № 5. URL: <http://puma/article/n/individualno-orientirovannaya-organizatsiya-uchebnogo-protsessa-illyuzii-i-realnost>.
3. Шепель Э.В. Индивидуальные траектории обучения в структуре государственных стандартов образования. *Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Серия «Педагогика и психология»*. 2012. № 3(II). С. 95–99.